

Tekst: Camilla Verschoore

Leerlingen met een licht verstandelijke beperking

Optimale ontwikkeling binnen de eigen mogelijkheden

Soms zie je niet zo makkelijk wat de leer- en/of gedragsproblemen van een leerling veroorzaakt. Denk je dan weleens aan een licht verstandelijke beperking (LVB)? In dit artikel legt Camilla Verschoore van het Landelijk Kenniscentrum LVB uit hoe je kinderen met een LVB (h)erkent en hoe je inspelt op hun behoeften.

Aan de buitenkant zie je meestal niet of leerlingen een licht verstandelijke beperking (LVB) hebben. En ook aan hun taalgebruik merk je het niet zo snel. Kinderen met een LVB gebruiken vaak woorden en zinnen die ze hebben opgevangen, zonder dat zij ze helemaal begrijpen. Ze zullen het zelf ook dikwijls niet durven aangeven als ze een uitleg in de klas niet snappen, want ze willen het liefst net zo zijn als alle anderen.

Mede hierdoor wordt een LVB vaak niet tijdig herkend. Dit heeft tot gevolg dat leerlingen met een LVB worden overvraagd. Ze lopen continu op hun tenen. Dit kan enorm uitputtend zijn. Langdurige overvraging kan onder andere leiden tot stress, gevoelens van onmacht, probleemgedrag, faalervaringen, een negatief zelfbeeld en schoolverzuim. Overvraging kan ook de verdere ontwikkeling van deze leerlingen belemmeren, omdat ze

gedemotiveerd raken als ze niet aan de verwachtingen voldoen. Met effectieve en liefdevolle ondersteuning krijgt ook een leerling met een LVB de kans zich binnen de eigen mogelijkheden optimaal te ontwikkelen – en dat is het uitgangspunt.

↳ *Leerlingen met een licht verstandelijke beperking lopen continu op hun tenen*

Wanneer heeft iemand een LVB?

Een licht verstandelijke beperking ontstaat gedurende de ontwikkelingsperiode; doorgaans is dat tot het 22ste jaar. Mensen met een LVB hebben aanzienlijke beperkingen in de cognitieve ontwikkeling. Daarnaast

Tip van de redactie! Lees het artikel 'Zij willen gezien worden' (oktober 2022) over kinderen met ouders met een licht verstandelijke beperking. Je vindt het in de materialenbank op lbbo.nl.

hebben ze problemen op het gebied van de adaptieve vaardigheden.

Beperkingen in cognitieve ontwikkeling

Een licht verstandelijke beperking uit zich in een IQ-score tussen de 50 en 70. In Nederland hanteren we een iets bredere definitie. Mensen met een IQ-score tussen de 70 en 85, die eigenlijk zwakbegaafd zijn en (ernstige) bijkomende problematiek hebben, kunnen eveneens gebruikmaken van de zorg voor mensen met een LVB. Dat is zo geregeld, omdat die zorgverlening vaak de beste ondersteuning biedt.

Verminderde adaptieve vaardigheden

Hieronder verstaan we een bepaalde mate van een achterstand in:

- conceptuele vaardigheden (zoals lezen, schrijven, rekenen);
- sociale vaardigheden (waaronder communicatieve vaardigheden, interpersoonlijke vaardigheden, volgen van regels, sociaal-probleemoplossend vermogen);
- praktische vaardigheden (bijvoorbeeld persoonlijke verzorging, gebruikmaken van openbaar vervoer, organiseren van activiteiten, eten klaarmaken).

LVB als werkhypothese

Bij kinderen zijn de adaptieve vaardigheden nog volop in ontwikkeling. Met gepaste ondersteuning op school kunnen ze verder ontwikkeld worden. Bijvoorbeeld met behulp van gunstige pedagogische en didactische interventies. Ook het verminderen van stressoren in de thuissituatie, met behulp van deskundigen, kan eraan bijdragen dat de adaptieve vaardigheden zich beter ontwikkelen. Zo kan het kinderen bijvoorbeeld helpen als hun ouders met beperkte opvoedvaardigheden of psychische problemen gepaste hulp krijgen. Soms verbeteren de adaptieve vaardigheden zelfs zozeer, dat je niet meer echt van een verstandelijke beperking kunt spreken.

De constatering dat een leerling een LVB heeft, moet dus altijd gezien worden als een werkhypothese (Moonen et al., 2018). Als we het in dit artikel hebben over 'leerlingen met een LVB', bedoelen we leerlingen die op een bepaald moment functioneren op het niveau van een LVB. Een LVB hoeft niet blijvend te zijn, dus is

het essentieel de ontwikkeling van deze leerlingen te blijven volgen. (Bij veel kinderen zal de LVB overigens wel een blijvend karakter hebben. Zij zullen gedurende hun hele leven, in meer of mindere mate, ondersteuning nodig hebben.)

Letten op signalen

Om problemen die kunnen ontstaan door een LVB zoveel mogelijk te voorkomen, is het belangrijk dat deze beperking zo vroeg mogelijk wordt herkend. Waar kunnen begeleiders en leraren op letten? Wees alert op signalen die wijzen op cognitieve en/of adaptieve moeilijkheden. Denk aan achterstanden in het schoolse leren, bijvoorbeeld bij lezen, schrijven en rekenen, begrip van geld, getallen, tijd. Het is dan bijvoorbeeld voor een leerling lastig in te schatten hoelang een kwartier of een activiteit duurt. Wees als begeleider/leraar ook alert op een vertraagde mondelinge taal(begrip)- en spraakontwikkeling. Deze kan zich onder andere uiten in een beperktere woordenschat, moeite met lange en complexere zinnen, moeite met abstracte begrippen. Verder hebben leerlingen met een LVB geregeld problemen met humor en beeldspraak, spreekwoorden en gezegden. Gesprekken die gaan over alledaagse dingen die in hun leven relevant zijn, gaan meestal wel goed. Let daarnaast ook op de adaptieve vaardigheden als communiceren en persoonlijke verzorging.

In emotioneel opzicht zijn leerlingen met een LVB vaak jonger dan leeftijdgenootjes. Dit kan al vroeg allerlei problemen veroorzaken: aandachtsproblemen (concentratieproblemen), angst, teruggetrokkenheid, agressief en opstandig gedrag. Verder zijn deze kinderen vaker gevoelig voor de mening van anderen. Er is veel behoefte aan goedkeuring en erbij horen; dit gaat soms gepaard met goedgelovigheid en naïviteit.

Deze leerlingen zijn vaker gevoelig voor andermans mening

Aan de slag in de school

Als de signalen daartoe aanleiding geven kun je, om nog beter zicht te krijgen op het adaptief en cognitief functioneren van een leerling, verschillende 'screenings-instrumenten' gebruiken. Het Landelijk Kenniscentrum LVB heeft een stappenplan opgesteld (zie: kenniscentrumlvb.nl/product/lvb-of-toch-niet/) met stappen die je kunt doorlopen om een mogelijke LVB te herkennen en vast te stellen. Ook hebben we handvatten opgesteld voor het ondersteunen van leerlingen met een LVB in de school.

Stap 1. Screening

In het basisonderwijs kan de Schaal Adaptief Functioneren (SAF) worden ingezet om vast te stellen of een leerling uit groep 5 tot en met 8 mogelijk op LVB-niveau functioneert.

Deze is ontwikkeld door de Universiteit van Amsterdam, in opdracht van de GGD Amsterdam. Het is een laag-drempelige vragenlijst met vijftien vragen. Een begeleider of leraar die de leerling goed kent, kan deze zelf invullen. De SAF kijkt vooral naar sociale en conceptuele aspecten, zoals vriendschappen, probleemoplossend vermogen, taalbegrip, aandachtsproblemen. Een toelichting op de SAF staat in de publicatie *LVB? Daar kun je wat mee!*.

Stap 2. Uitvraag leerling en omgeving

De volgende stap is dat je als begeleider in gesprek gaat met de leraar, ouder(s) of verzorger(s) én de leerling zelf. Je brengt in kaart wat mogelijke stressoren in de omgeving van de leerling zijn en wat mogelijke bronnen van steun zijn. Dit doe je door vragen te stellen over bijvoorbeeld bijzonderheden die in het gezin spelen en die van invloed kunnen zijn op de leerling. Denk aan bepaalde levens-gebeurtenissen of emotionele problemen.

Stap 3. Diagnostiek

Als je op basis van stap 1 en 2 nog onvoldoende weet hoe de leerling op school ondersteund kan worden, of als er meer informatie nodig is over bepaalde domeinen van het functioneren (zoals informatieverwerking, basis-kennis, motivatie), dan is nader onderzoek vereist. In het onderwijs kan dit gedaan worden door een orthopedagoog, jeugdpsycholoog of een andere bevoegde diagnosticus. De IQ-test is dan vaak de eerste keuze.

Een alternatief is de **Verkorte Adaptief Leervermogen Test (VALT)**, die uit verschillende subtesten bestaat.

Deze lijkt op een IQ-test. Uit de VALT komt echter geen IQ-score, maar een sterkte-zwakteprofiel.

Op de website van het Landelijk Kenniscentrum LVB is meer informatie te vinden over signaleren, screenen en diagnosticeren

(zie: kenniscentrumlvb.nl/signaleren-screenen-en-diagnostiek/).

Communiceren met leerlingen die functioneren op LVB-niveau

Als je als begeleider/leraar rekening houdt met het beperktere taalbegrip van leerlingen met een LVB, worden je gesprekken met hen effectiever. Hieronder wat tips:

- Spreek rustig, in korte zinnen met concrete woorden en heldere voorbeelden.
- Vermijd dubbele ontkenningen, spreekwoorden, gezegden, beeldspraak en jargon.
- Vraag of wat je hebt gezegd duidelijk is.
- Geef iemand tijd om na te denken over en te reageren op een vraag. Stel geen nieuwe vraag als er niet meteen een antwoord komt.
- Schrijf afspraken op en/of gebruik plaatjes of tekeningen om dingen te verhelderen. Waak daarbij voor te kinderachtige voorbeelden.
- Zorg dat wat je zegt, overeenkomt met jouw intonatie, gezichtsuitdrukking en houding.
- Herhaal met regelmaat de gemaakte afspraken.
- Benoem concreet wat je ziet en verwacht.
- Houd vast aan eerder gebruikte woorden. Dus als je altijd het woord 'gevoelens' gebruikt, spreek je niet ineens over 'emoties'!
- Blijf in het hier en nu als je praat, ga niet te snel, kijk niet te ver vooruit.

In het contact is het belangrijk om:

- Structuur te bieden, steeds dezelfde opbouw. Bijvoorbeeld: eerst vragen hoe het gaat, terugblikken op de vorige keer, dan een nieuwe vaardigheid oefenen.
- Veel te herhalen, omdat het werkgeheugen van iemand met een LVB vaak beperkt is.
- Concreet te zijn. Gebruik bijvoorbeeld herkenbare voorbeelden uit iemands dagelijkse leven.
- Uit te gaan van de talenten en krachten. Benoem ook wat iemand goed kan!

Qua houding is het van essentieel belang dat je:

- Doet wat je zegt en zegt wat je doet, zodat je betrouwbaar en voorspelbaar bent.
- Ruimte geeft voor emoties en begrip toont.
- Zoveel mogelijk de regie bij de ander laat, maar zonder te overvragen.

Meer handvatten voor effectief contact vind je hier: kenniscentrumlvb.nl/aansluiten-bij-een-lvb/.

Stap 4. Ondersteuning

Hoe ga je als begeleider concreet aan de slag als er sprake is van een LVB bij een leerling? En hoe zorg je dat je ook bij deze leerling het beste naar boven haalt?

Iedere jeugdige heeft een uniek profiel van mogelijkheden en beperkingen

Op basis van het diagnostische onderzoek (zie stap 3) kan een goed onderbouwd beeld van de sterke en zwakke kanten van de specifieke leerling worden geschetst. (Als er geen onderzoek is gedaan, dan geven observaties in de klas een indruk.) Elke jeugdige heeft een uniek profiel van mogelijkheden en beperkingen. Het doel is altijd om aan te sluiten bij de sterkere kanten en extra te ondersteunen op gebieden waar de grootste uitdagingen/kwetsbaarheden liggen. Zo help je de leerling zich goed te ontwikkelen. Het Landelijk Kenniscentrum LVB heeft speciale ondersteuningskaarten ontwikkeld, waarop je als begeleider de krachten en belemmeringen voor een leerling invult. Deze kun je [gratis downloaden op de site](#)

Over het Landelijk Kenniscentrum LVB

Het kenniscentrum bundelt ervaringskennis van (zorg)professionals met (wetenschappelijke) kennis over LVB van onderzoekers en deskundigen van universiteiten, hogescholen en kenniscentra en maakt deze toepasbaar voor de praktijk. Zo is er onder meer gewerkt aan een [Toolkit Blik op LVB](#) die (onderwijs)professionals helpt bij het herkennen van en werken met mensen met een LVB. Op de website van het kenniscentrum (kenniscentrumlvb.nl) zijn meer handreikingen en tools te vinden.

Er zijn kaarten voor verschillende onderwerpen, zoals: motivatie en zelfvertrouwen, aandacht, informatieverwerking, basiskennis, redeneren en probleemoplossend vermogen, sociaal-emotionele regulatie en executief functioneren. Je kunt natuurlijk niet aan alle onderwerpen tegelijkertijd werken. Je bepaalt daarom samen met de leraar, ouders en leerling wat wenselijk en haalbaar is

en je gaat prioriteren: je stelt vast waar je eerst aan gaat werken en hoe je dat gaat doen. Deze op maat gekozen acties vul je in op een persoonlijke hulpkaart voor leerling, leraar en ouders.

Weten dat een leerling een LVB heeft, helpt ook om het gedrag op een juiste manier te interpreteren. Soms lijkt een leerling niet te willen, maar gaat het eigenlijk om niet-kunnen. Het is belangrijk om de leerling hierin te erkennen: als je de leerling écht ziet en weet dat het onvermogen is, kun je met meer begrip en empathie handelen.

Verder is het goed om regelmatig met leerling en ouders te evalueren. Wat is er gedaan op school en thuis om het leren makkelijker te maken? Wat werkte wel, wat niet? Wat kunnen we eventueel anders doen?

Soms lijkt een leerling niet te willen, maar gaat het om niet-kunnen

Leren is altijd mogelijk

Het tijdig herkennen van leerlingen met een LVB kan lastig zijn. Maar het is wel heel waardevol en noodzakelijk, omdat je hen vervolgens beter kunt begeleiden. Je kunt dan bijvoorbeeld je communicatie beter afstemmen op deze leerlingen (zie kader op pagina 20). En leraren kunnen de leerstof concreter maken, voor-structureren en vereenvoudigen en hun leerlingen door ervaren laten leren. Ook is het van belang dat er een veilige en positieve leeromgeving wordt gecreëerd.

Met effectieve en liefdevolle ondersteuning krijgen ook leerlingen met een LVB de kans hun eigen talenten optimaal te ontwikkelen. Het Landelijk Kenniscentrum LVB gelooft dat dit voor alle leerlingen met een LVB mogelijk is. En dat is toch wat iedere begeleider wil!

Literatuur

- Lutz, S., & Huitt, W. (2004). Connecting cognitive development and constructivism: implications from theory to instruction and assessment. *Constructivism in the Human Sciences* 9(1), 67-90.
- Moonen, X. M. H., Boeschoten, J. C., Wissink, I. B., & Zweeris, K. (2018). *LVB? Daar kun je wat mee! Handreiking voor het werken met kinderen met Licht Verstandelijke Beperkingen in het basisonderwijs en thuis*. Landelijk Kenniscentrum LVB.

Camilla Verschoore

Camilla Verschoore is cultureel antropoloog. Ze werkt voor diverse projecten van het Landelijk Kenniscentrum LVB. Ze stimuleert de bewustwording en tijdige herkenning van LVB in het brede sociale domein. Zij werkt ook met andere partijen aan het bundelen van LVB-kennis om deze bruikbaar te maken voor de praktijk.